

1999
Årgång 15

Hej alla medlemmar i Blidö Hembygdsförening
- och alla ni som kan tänka er att bli det...

Årets skrift ser lite annorlunda ut än den gjort förut under åren.
Det gör den eftersom vi till vår stora glädje fått bidrag från flera skribenter än de som vanligtvis medverkar.

Det visar att det idag finns ett stort och spirande intresse för vår skärgårdskultur.
Ämnena varierar. Men ett har de gemensamt: Artikelförfattarna vill ge en bild av svunna tider - dock utan att idyllisera dem.

Kanske innehållet kan inspirera er att medverka i nästa års skrift?

Hör gärna av er till oss i styrelsen! Tänk efter om också ni har något i gömmorna som skulle vara roligt för oss andra att ta del av!

Och är ni inte medlemmar i föreningen än - bli det! Vi behöver all hjälp vi kan få!

Vi som sitter i styrelsen (ordinarie och suppleanter) för Blidö Hembygdsförening är i bokstavsordning

Birger Ahlren, Kolsvik	tel 881 17
Anita Bertilsson, Bruket	tel 815 12
Bertil Karlsson, Orsvärn	tel 817 55
Kerstin Lind, Granö	tel 821 03
Olle Sewerin, Kalvik	tel 813 73
Gun Storell, Orsvärn	tel 811 22
Lars Sundbom, Blidögård	tel 81 001
Olle Sundh, Granö	tel 821 95
Bosse Wiklund (ordf), Sikmarö	tel 813 02

Föreningen har drygt 100 medlemmar och årsavgiften är nu 100 kr om året. Styrelsen arbetar helt ideellt. Förtjänsten från försäljning av sockenmärket går till underhåll av Båtsmanstorp, porton och tryckerikostnader för årsskriften.

Och så hoppas vi att vi en dag kan hjälpas åt att göra vårt Båtsmanstorp mer levande!

ISSN 1102 836X

HÄLSA PÅ I TORPET!

Oxhalsö Båtsmanstorp ligger snett mitt emot ICA-affären i Oxhalsö.

Torpet hålls öppet på sommarlördagar mellan kl 11.00 - 14.00.

Vi skulle gärna ha öppet fler dagar men - än så länge - är vi för få som kan tjänstgöra. Vill Du besöka torpet någon annan tid, ring någon i styrelsen så kan säkert någon av oss ställa upp!

På anslagstavlan vid torpet sätter vi också upp affischer om arrangemang som Hembygdsföreningen anordnar eller medverkar i!

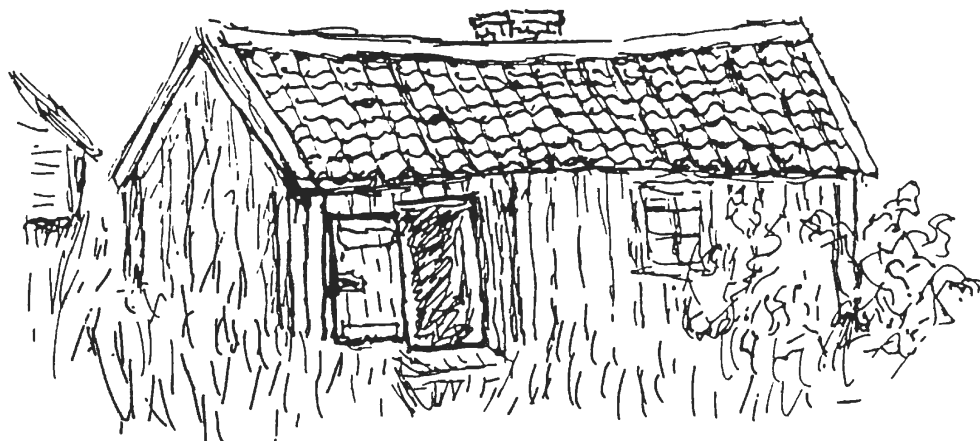
VÄLKOMNA!

*

De här artiklarna kan Du läsa i var arsskrift:

<i>Det knackar på dörren</i>	<i>Bosse Wiklund</i>
<i>Om Oxhalsö Båtsmanstorp</i>	<i>Olle Sewerin</i>
<i>Förstår du vad dom säger?</i>	<i>Olle Sundh</i>
<i>Halmgäddan</i>	<i>Bosse Wiklund</i>
<i>Min barndoms Rödlöga</i>	<i>Inger Westberg</i>
<i>Gösta Söderman - en skärgårdskarl</i>	<i>Britt Bogren Ekfeldt</i>
<i>Söderöra - en smaragd i diadem</i>	<i>Lennart Andersson</i>
<i>Till Gösta Roxell</i>	<i>Bengt Nerman</i>
<i>Fler borde skaffa roslagsfar</i>	<i>Bertil Karlsson</i>
<i>Välkommen Helmi</i>	<i>Birger Ahlren</i>
<i>Köp vart vackra sockenmärke</i>	<i>Olle Sewerin</i>
<i>Ett ansvar vi har</i>	<i>Kerstin Lind</i>

Teckningar: Ulf Edlund, Björkudden

Oxhalsö Båtsmanstorp

DET KNACKAR PÅ DÖRREN...

Av Bosse Wiklund, Sikmarö

Jag sitter i Oxhalsö Båtsmanstorp: Jag har just städat upp efter sommaren och förbereder för museets vintervila. De är textilier som ska packas in, mattor som ska skakas och golv att sopa. Det är oktober och skymningen kommer allt tidigare för varje vecka. För värmens skull har jag tänt en liten brasa i den öppna spisen och jag börjar prova ett "tjårljus" som jag hittat ett gammalt recept till. Jag tänder det på spishällen. Det sprakar och fräser lite innan elden kommer igång. Som ljus är det inte mycket att hurra för, men det är vad förfadren hade en gång.

Just då slocknar lamporna utanför och det blir mörkt i grannarnas fönster. Strömavbrott!

Jag sitter på min stol och smålurar och plötsligt somnar jag visst. Jag vaknar vid att det knackar på dörren. En för mig helt främmande röst i torpköket ropar: "Ho äst de?"

Det är mörkt omkring. Brasan falnar och tjårljuset sjunger på sista versen. Jag känner inte igen mig. Panelen på väggen är borta. Den verkar istället kalkad utom på några ställen, där jag kan se de vågräta stockarna med mossor och tätning emellan. Det luktar svagt av koskit av den blandning av gödsel, halm och lera, som använts för att jämna väggen innan den kalkmålades.

Jag anar fönstren mer än ser dem. De är mycket lägre och smalare än nyss, bara halvfönster. Kvinnan i köket har långkjol med midjeband och något i blusväg och en sjal om axlarna. Hon ser alltigenom grå ut och när hon går mot torpdörren tycks det som om jag ser rakt igenom henne.

Det knackar igen, dörren öppnas och en grov röst ropar: "Guds fred!" Det står fyra karlar utanför. De verkar lika grå som kvinnan. Jag kan bara skymta dem. Jag ser inga ansikten, bara gestalter. "Äst de`du, Olof Burman? Va` bringar dej`it` Är de`änt Grönningen någe?" akten er, mor Grönning, hennases man é utan skavank, men`an`é redan på knomjollarna, å dit ska

47

vi åsså i rykandes rappet. Vi ville bara 'älsa farväl. Ja' tror kriget står för dörren igen. Å nu gäller de Norge".

De kliver in över tröskeln, fyra gråa, lite slitna båtsmän på väg mot det okända. De har koltliknande jackor, byxor som är knutna under knät och gråvita ullstrumpor.

Det är närmsta grannen, Erik Johansson Ringbom, som för ordet. Han halar fram en skinnpung ur vadmalsjackans inre och lämnar den till Grönningan.

"Maken hennes ba oss lämna de 'är. Själv kunde 'an int, fast nog 'adde 'an velat."

Jag ser på männen som inte verkar se mig. De bär sidogevär av Wiramodellen och muskötter och båtsmansskrin. Två av dem har dessutom vanliga enkla soldatkappor av armens modell kastade över axlarna. Det är Olof Nilsson Burman, den nya båtsmannen på roten Nr 15 på södra Blidö, i Långviken. Det var han som efterträdde den gamle Jöns Jönsson Kkrieg för ett år sedan. Och så är det Olof Olofsson Rudolpf som också är nyantagen efter Israel Cardel.

"'är I nära tidender om Engqvisten?" Visserligen var han bara dubbelroteringskarl, men han hade visat sig rekorderlig och bra. Nu var han borta. Gud vet var. Snart skulle budet komma att han var död.

Men därom visste männen intet när de höviskt hälsade farväl och stängde dörren efter sig.

Först nu fick jag syn på den stora flaksängen i kökets ena hörn. Där satt fyra barn hoptryckta intill varandra och tysta som möss.

Mor Grönning tog penningpungen och kastade en misstänksam blick på mig innan hon löste upp den över köksbordet. Några mynt rullade ut, därav en riktig silverriksdaler med kungens profil, en förmögenhet för fattigt folk i dessa tider.

Försiktigt samlade hon ihop pungen och innehället igen och gick mot spisen.

Hon tog två vedtrån från torkugnen under härden och sköt fram en trebent kittel, slog i vatten och lade i några saltströmmingar ur en kagge och fem färska strömmingar. Det skulle bli söd, som förr i världen innan allt krig och elände.

Jag kände mig helt överflödigt och trevade efter täckjackan och smög ut. Precis utanför trappan håll jag på att springa ihop med en jättelik karl. Ute var så mörkt, bra stjärnorna lyste. Månen var inte uppe än.

Mannen skrattade långt ner i strupen och lyfte mig åt sidan. Så gick han fram till dörren och knackade på. Då visste jag med ens vem han var: Båtsman Elefant. Hans Mattsson Elefant. Han hade 25 år tidigare varit båtsman på södra Blidö och han var bekant för sina enorma kroppskrafter. Nu var död sedan många år, men han kom fortfarande på bygden när folk var i fara. Hade han inte lyft en hel grov tallstock när Anders Erssons pojke i Glyxnäs får den över benen och kunde han inte ensam resa en stjalpt piggskuta på stranden.

Att han nu kom var ett varsel. Han skulle nog behövas.

Det blinkar till och fönstren lyser upp igen i Oxhalsö by. Det har varit strömavbrott i ett par timmar. Jag ser torpet och går att låsa dörren. Allt är som vanligt därinne.

Samtliga här nämnda båtsmän och andra fanns i verkligheten denna höst 1718 när Karl XII inledde sitt sista fälttåg i oktober och gick mot Norge. Det här båtsmanstorp brändes 1719 av ryssarna men ett nytt byggdes på samma plats.

Vi lever i nuet, men levandegör det förgångnas minne, för framtiden.

OM OXHALSÖ BÅTSMANSTORP

Av Olle Sewerin, Kalvik

Vår styrelse har under åren ofta diskuterat Oxhalsö Båtsmanstorp. Fortfarande läggs pannor i djupa veck och fundrationer finns. Vi har många bra idéer men de har inte blivit verklighet - ännu...

Fundrationerna har gällt alltifrån reparationer, underhåll och nybyggnad till bemanning och öppethållandetider. Nu tänker jag redovisa dels de frågeställningar som diskuterats i styrelsen, dels mina egna synpunkter.

Vad jag vill är att få igång en dialog med er, kära läsare, om den fortsatta verksamheten i torpet.

För närvarande vet vi för lite vad medlemmarna tycker. Det kan bero på att vi i styrelsen inte har den kontakt med er som behövs för att få reda på det.

Men vi ska bättra oss!

Först till problemen! Vi har med åren blivit trångbodda i torpet eftersom där finns för många föremål samlade på en alltför liten yta. En besökare kan ha svårt att förstå hur människor levde i skärgården som torpare när alltför många föremål splittrar uppmärksamheten.

Men jag anser att en viktig uppgift för oss i föreningen är att berätta om hur människor levde i ett båtsmanstorp. Min personliga uppfattning är att torpet borde iordningställas till den bostad som den ursprungligen var avsedd för.

Föremål som blir över kan flyttas ut till en utställningsbod i nära anslutning till torpet.

En sådan bod skulle kunna användas till separatutställningar, presentation av olika hantverk, utbildning (kurser) o.s.v.

Kanske bör man bygga boden först för att kunna förvara föremålen medan torpet renoveras. Det skulle kännas tryggt.

Sedan skulle man kunna ge sig i kast med att återställa torpet i sitt ursprungliga skick. Ladugården som anses vara unik ligger på den andra sidan vägen. Skulle man inte kunna flytta hela lagåren till "rätt" sida av vägen?

Det måste ju gå om man betänker att vi idag har mycket större resurser till vårt förfogande än vad Oxhalsöbönderna hade då de blev beordrade att bygga upp detta torpställe.

En jordkällare hörde till torpet (eller)? Brunnen finns i alla fall kvar, visserligen av säkerhetsskäl idag igenfylld. Men med frivilliga och starka armar skulle denna brunn kunna restaureras.

Och så till sist ett staket som omgärdar ägorna. Ett staket säger jag, men menar givetvis en gammaldags hederlig gärsgård.

Det finns fortfarande folk inom socknen som fortfarande kan detta hantverk men det brådskar.

VI BEHÖVER DIN HJÄLP

. Det ser mycket ut när man sätter önskemålen så här på pränt. .

Men till en början med är en plan för upprustning av torpet nödvändig. - en plan som vi måste komma överens om. En sådan behövs också när vi ska ansöka om medel från kommuner, olika fonder, EU eller liknande institutioner.

Men som sagt först en plan. Det är där som Du kommer in. Ta kontakt med oss i styrelsen och berätta vad Du anser! Du kanske tycker att vi ska anordna ett stormöte om vårt torp?

Vad det hela handlar om är att återskapa den miljö som inte alltför länge sedan var människors vardag. Jag håller med om att det är en diger lista på åtgärder som ska till innan det är färdigt

Men som Karin Boye sade på ett ungefär: Det är inte målet som är det väsentliga, utan resan dit. Vill vi göra det här klarar vi det. Andra har gjort det.

För ett par år sedan besökte jag Muskö Hembygdsförening.

Där har man låtit uppföra en hel gård med tillhörande bryggor och sjövesten, smedja, bodar, hönsbhus, svinstia, ladugård, undantag, dass m.m. Många byggnader var ditflyttade från annat håll. Fortfarande efter många års slit och släp fanns mycket kvar att göra.

Men man tar en liten bit i taget. Man samlas två till tre helger per år för att jobba med nybyggnation, reparation och allmän röjning. Ibland blir det någon helg till.

Många har blivit engagerade i bygget och hjälper till med vad just de kan. Samtidigt som man arbetar tillsammans ser man till att arbetet sker under trivsamma former. Och man är noga med att varje delmål firas rejält med fest och invigning..

Det måste vara spännande att se hur en dröm, en skiss på ett papper, växer fram till en hel gård med hjälp av egna händers arbete.

De håller på att lyckas med sitt projekt! Det kan vi också göra.

Så låt oss samlas runt Oxhalsö Båtsmanstorp och se vad vi tillsammans kan åstadkomma!...

Fortfarande har vi kvar på Blidö och på öarna omkring de som behärskar de gamla hantverken. Låt oss ta tillvara de unika kunskaper som dessa hantverkare besitter innan det är för sent! Tillsammans med dem kan vi rusta vårt torp!

P.S.

Som en första åtgärd kan Du hjälpa till med att köpa Blidö sockenmärke.

D.S.

*

***INTRESSERAD AV SKÄRGÅRDSKULTUR?
GÅ MED I BLIDÖ HEMBYGDSFÖRENING!***

FÖRSTÅR DU VAD DOM SÄGER?

“GRANÖSPRÅKET”

I det gamla svenska samhället fanns ju som vi alla vet en mängd lokala dialekter och talesätt. Blidö socken var givetvis inget undantag. Men att tala om “skärgårdsspråket” är en generalisering. Språkbruket var mycket lokalt. Det kunde variera från ö till ö, från by till by.

Därför har jag velat kalla följande ordlista för “Granöspråket”, det speciella språkbruk som jag själv upplevt under min uppväxt med den äldre generationen under 30- och 40-talet.

Som ett viktigt stöd för minnet är uppteckningar som min mor Bertha och framför allt min moster Maj har gjort, döttrar till mina morföräldrar Algot och Elin Österman, Granö. (Algot, skeppare på piggen Amalia och Elin, född Sjöblom och dotter till 'Örar'n' eller om man så vill 'Öragubben').

Granöhälsningar Olle Sundh

(Ord som innebär "nedsättande omdöme om kvinnopersoner" kan man tycka är påfallande talrika. Tyvärr kan man bara konstatera att verkligheten var sådan i den tidens mansdominerade samhälle).

Här följer ett urval:

<i>Abravink</i>	-	<i>Gest, athäva, 'grej'.</i>
<i>Afse i afse</i>	-	<i>Kväll i kväll.</i>
<i>Alterert</i>	-	<i>Nervöst ivrig, otalig.</i>
<i>Andärgig</i>	-	<i>Klafingrig. Förmodligen av 'handärgig' 'hand-arg'.</i>
<i>Angenlöst</i>	-	<i>Avslaget (t ex "kaffet va' angenlöst").</i>
<i>Axeföre</i>	-	<i>"I alla fall sa..." (t ex "axeföre det sa...").</i>
<i>Bolms</i>	-	<i>Sitta tyst och sura, titta under lugg, trumpen.</i>
<i>Dabbling</i>	-	<i>Dallrande köttfett.</i>
<i>Dennars</i>	-	<i>Där.</i>
<i>Dorva</i>	-	<i>Jobba och stå i. Kan också ha en sexuell betydelse.</i>
<i>Eda</i>	-	<i>Undan (t ex "ga eda!").</i>
<i>Exmera</i>	-	<i>Inte vilja ha, tacka nej (inte fint bra nog).</i>
<i>Fetsia</i>	-	<i>Var, vätska i sar.</i>
<i>Filekontrossa</i>	-	<i>Fundera (t ex "sitta och filekontrossa").</i>
<i>Fislytt</i>	-	<i>Ijummet (t ex "kaffet var fislytt").</i>
<i>Fjas</i>	-	<i>Flickvän, fästmö.</i>
<i>Flaja upp sig</i>	-	<i>Skratta och samtidigt gapa stort med munnen.</i>
<i>Flenshus</i>	-	<i>Innanmäte.</i>
<i>Flöder</i>	-	<i>Skum, dregel (t ex "han åt sa flödret stog kring mun").</i>
	-	<i>('Ö' uttalas som i öra).</i>
<i>Fnallra</i>	=	<i>Fingra, tafs (t ex i håret).</i>
<i>Fnoda</i>	=	<i>Tala i näsan.</i>
<i>Förköta</i>	=	<i>Tokig. ('Ö' uttalas som i öra).</i>
<i>Gavla</i>	-	<i>Onödig vädring (t ex "gavla inte ut värmen", om man öppnar dörren när det är kallt ute).</i>
<i>Glo</i>	-	<i>Skrymsle, vra (t ex "gör rent där i glo också").</i>
	-	<i>Ursprungligen: 'glo' 'lang grund vik'.</i>
<i>Glyker</i>	-	<i>Tar åt sig av något.</i>
<i>Glöpsur</i>	-	<i>Genomvat.</i>
<i>Ha i flun</i>	-	<i>Ha i tankarna, tänka på, ha planer. (Langt 'u').</i>
<i>Hamna</i>	-	<i>Backa med arorna vid rodd, 'ro bakat' med aktern före.</i>
<i>Han fës och för av</i>	=	<i>Att avlägsna sig utan att meddela - höra av sig.</i>
	-	<i>"han bara drog".</i>
<i>Hiitlaha</i>	-	<i>Oreda, ingen ordning (t ex "de' e' bara hiitlaha").</i>
<i>Hunnfatt</i>	-	<i>Hullös.</i>
<i>Isch-o-scha</i>	-	<i>Ingen ordning (t ex "de' e' bara isch-o-scha").</i>
<i>Jöljs</i>	-	<i>Ma illa, kväljas.</i>
<i>Kauhalsa</i>	=	<i>Sträcka på halsen och nyfiket titta på något någon.</i>
<i>Kiss-me-bla'-munke-fës</i>	=	<i>På modern svenska "so what". Tonvikt på 'bla' och 'fës'.</i>
<i>Kringt</i>	-	<i>Snabb (t ex "sommiga dör långsamt, men andra kringt nog").</i>
<i>Kövla</i>	=	<i>Tala ottydligt, sluddra ('k' som 't').</i>
<i>Luslavra</i>	-	<i>Nedsättande epitet om kvinna.</i>
<i>Mehe</i>	-	<i>Svag och ynkelig person, vap.</i>
<i>Mejens</i>	-	<i>Genast, med detsamma.</i>
<i>Monöka</i>	-	<i>Stöka och röra till.</i>
<i>Niter</i>	-	<i>Bras på (t ex "han niter på får sm").</i>
<i>Nunnas</i>	-	<i>Där (borta).</i>

Nurst	-	Någonstans.
Onarig	-	När det inte är till lags (missnöjd), gnällig.
Opphalse	-	Uppehallsväder.
Opphansat	-	Tillsnyggat, undanplockat (slarvstädat).
Otärig	-	Otalig.
Pava pava i snön	-	Gå i hög snö.
Picköga	-	Pigg, på alerten.
Pärria	-	Kämpa på (med något tungt) pärria emot (hålla emot något tungt).
Rabbajucka	-	Jox, röra (mest om mat).
Rek	-	Bena i håret.
Skita under sig	-	Göra bort sig.
Skrilljucke	-	Manlig person som det inte är någon ordning med. (Se 'slobak').
Skräns	-	Nyp, skjut (i sexuell mening).
Skytta	-	Gå och titta.
Slavada	-	Kvinnlig person som det inte är någon ordning med.
Slobak	-	Nedsättande omdöme om mansperson. (Se 'skrilljucke').
Slöfat	-	(Se 'slavada', 'slöke', 'luslavra', 'åfang' m m).
Slöke	-	Nedsättande omdöme om kvinnsperson (t ex "hon är ett riktigt slöke").
Smulter	-	Saftig, lättsmält.
Smunka	-	Dra in på mat.
Smörjare	-	Stor (t ex "fick du en gädda? Ja en riktig smörjare!").
Spinta	=	Leva tokig, "grina och spinta".
Spolag ha på spolag	=	I reserv, i förråd.
Sufsigt	=	Blött och geggigt.
Suggskafi	=	Nedsättande omdöme om kvinnlig person.
Sussivalsen	-	Alltihop (t ex "hela sussivalsen").
Syda	-	Luta; luta lite på kaffefåtet eller på sopptallriken för att få upp det allra "sista".
Syndastraff	-	Någon kan vara ett syndastraff (t ex "man har fått den för sina synders skull").
Syting	-	Lätt nedsättande omdöme om mansperson. (Se 'slobak' m fl).
Söde	-	Kvinna som inte får något gjort.
Tafittegnag	-	Nedsättande omdöme om kvinnoperson, velig, mehe. (Uttal med tonvikt på 'ta').
Tida	-	Ofta.
Tovasing	-	Liten pigg grabb.
Tydlig	-	Rolig (t ex "det var en tydlig historia").
Tärande	-	Sugen, ivrig på något.
Täriga	-	Tjata.
Uffre	-	Utför.
Vassare tri	-	Betyder ungefär "vad var det jag sa", "det kunde man ge sig fan på".
Väckra	=	Mojna.
Vigt	-	Enkelt, lätt.
Vinterskänk	=	Sparka med benen så att täcket viks in under fötterna.
Åfang	-	Nedsättande omdöme om en person, ofäst kvinnlig (t ex "hon är ett riktigt åfang").
Åmängs	-	"Tjockandas" (p g a kraftig mättnad efter en för kraftig måltid).
Åvendrogs	-	Apropa.
Åvlajes	-	För mycket, i överflöd.

HALMGÄDDAN SOM VI ÄTIT DEN I MER ÄN TUSEN ÅR...

Av Bosse Wiklund, Sikmarö (artikel med recept något omstuvad av redaktionen)

Har du järnspis? Och fick en gädda i morse? Då rekommenderar Blidö Hembygdsförening att du tillagar och njuter av Halmgädda efter ett recept som använts här i skärgården i mer än 1 000 år. Serveras med nykokt potatis eller ännu heller rovor - om du har..

1 gädda på 1 - 1½ kg
 grovt salt
 råghalm
 blå och gröna enbär
 sura äppelskivor el citron

Rensa gäddan men behåll skallen - den ger smak. Torka ur gäddan med grovt salt. Lägg halmen i blöt en kvart först så den kan dra till sig vatten. Låt vattnet rinna av. Späcka gäddan med enbären och med äppelskivorna och lägg den på halmen. Halm och gädda sätts in i spisens ugn. Temperatur cirka 150 - 175 grader i en timme. Råghalmen börjar nu ryka och gäddan blir både ugnstekt och rökt.

En smaksensation.

Det här receptet är nedtecknat i början av 30-talet efter David Söderman på Rödlöga.

När vi fick elspisarna dog den här kulinariska läckerheten ut. Om man provade halmgädda i elspisen rökfylldes snabbt hela köket och grannarna slog larm till brandkåren..

Före järnspisens tid lagades halmgäddan i bakugnen och då i samband med storbaken på hösten och till jul. Då hade man eldat upp ugnen i flera dagar så att gråstenslagret i väggar och valv blivit upphettade.

Efter baket var det dags för halmgäddan. Man ställde järnformen på tegelhällen i ugnen, lade en järnplåt över och öste på med glöd över så att ugnformen kom att ligga inne i en glödhög. Här fick gäddan ligga en dryg timme.

Det gick inte att lägga gäddan direkt på tegelhällen för då skulle framtidens bak ta fisksmak.

OCH INNAN DESS...

Under stenåldern fanns det ingen chans att få till en halmgädda. Då fick man halstra fisken och köttet som man trätt upp på en pinne och höll det hela över öppen eld. Eller också kokade man maten. Då hade man ofta träkärl som innehöll maten. Så hettade man upp stenar och lyfta över dem i träkärl.

Det tog lång tid att laga mat och det sättet och det fanns alltid risk att man fick stenskärvor i munnen när man åt.

På bronsåldern för 2 500 år sedan hade man inte tillgång till järn och bronzen var både oduglig och för dyrbar för att användas till matlagning.

Men det fanns keramik. I våra skärgårdar fanns brunlera som gick att bränna och man kände till konsten att gläsera med salt.

Så då blev det halmgädda.

Och vikingarna åt halmgädda så det stod härliga till. Smeden smidde järnplåtar, formade och nitade ihop dem till kittlar och också till ugniformar. Antingen kvinnan satt vid sin eldstad i kokhuset eller vid den öppna elden på skären var tekniken densamma.

Hon eldade sig till ett väl upphettat underlag, en bädd av sten och sand. Och fick ihop en rejäl glödhög.

Så tog hon formen med halm och gädda, lade järnplåten över och öste över med levande glöd.

Så nog har halmgäddan en lång historia. Samma recept kan förresten användas till en stor sommarsik.

Smaklig måltid!

*

*INTRESSERAD AV
SKÄRGÅRDSKULTUR?
GÅ MED I
BLIDÖ HEMBYGDSFÖRENING!*

Rödlöga ligger drygt 5 distansmin öster om Blidö. Huvudö är Rödlöga. Bebyggelsen i byn ligger på öns norra sida. I Byviken vid ångbåtsbryggan finns sommartid handelsboden. I byn finns inga staket utan stigarna på ön slingrar fram mellan husen. Till Rödlöga hör fyra mindre öar Västerö, Enskär, Högskär och Lönnskär. Västerö ligger i väster och avskiljs från Rödlöga genom en ovanlig långsträckt kanal. Härtill kommer ett dussin mindre öar och ett stort antal skär och grund. I östra inloppet till Rödlöga ligger grunden tätt.

Rödlöga ingår i Blidö församling.

Liksom Svartlöga saknar Rödlöga än i dag elektrisk ström.

Bägge öarna saknar i dag bofasta. Husen används som fritidshus.

MIN BARNDOMS RÖDLÖGA

Av Inger Westberg (född Pettersson), Karlholmsbruk och Rödlöga

Jag föddes en regnig julikväll 1945 på Allmänna BB i Stockholm. En vecka gammal kom pappa och mamma hem till Rödlöga med mig.

Min pappa Olle Pettersson (* 1915, +1976) härstammar från Granholmen, en ö söder om Möja. Mamma Maj-Britt f Österberg (*1926,+1987) växte upp på Rödlöga.

Morfars Elof Österberg (* 1902, + 1997) kommer från Möja. Men hans far Viktor Österberg (*I 866, +1944) och farfar Anders Österberg (*I 834, + 1930) ANTEGUBBEN kallad bodde på Stora Nassa norr om Möja.

Mormor Nanny Blomkvist (* 1926, + 1977) är född på Rödlöga.

Mitt föräldrahem, som är närmare 200 år, har gått i arv på min mormors sida. Det var oftast två till tre generationer som bodde i stugan samtidigt. Från början bestod stugan av *ett* rum och kök, men sedan byggde man till ett sovrum.

Huset ligger vid Rödlögas västra inlopp i närheten av kanalen.

Bild: Inger, Nanny o Elof, Maj-Britt bakerst

Mina föräldrar och morföräldrar drev ett litet jordbruk med fyra kor och en gris. De hade också jordgubbsland, som mest odlade de 13 000 jordgubbsplantor, och potatisland.

För att dryga ut inkomsterna fiskade de året om, hjälpte andra på ön med olika sysslor. De hade också körningar med sina motorbåtar, sommargäster som skulle hämtas och lämnas, varor till sommaraffären skulle levereras, någon behövde in till fastlandet för att uppsöka läkare t.ex.

FICK FÖLJA MED I ARBETET

Vi umgicks flitigt med de övriga på ön. Inom familjen spelade vi spel, lade pussel, tog skogspromenader. Det dagliga arbetet både inom och utomhus tog också mycket tid.

Jag följde de vuxna i deras vardagssysslor. När mamma och mormor bakade så fick jag en degklick till mitt lilla bakhord. Gick de till ladugården för att mjölka och sköta om djuren så var jag med där. Vid fem års ålder lärde jag mig mjölka. Vi hade en snäll och lättmjölkad ko som hette Sessan och henne fick jag hålla på med.

När pappa och morfar höll på med dagsfiske hemomkring var jag ofta med dem. Pappa Olle och morfar Elof hade snickrat ett dockskåp och en ladugård till mig. På kvällarna satt ofta någon av de vuxna på golvet och lekte med mig medan de övriga var sysselsatta med olika göromål. Det var skötar och nät som skulle lagas eller tillverkas, sockor eller vantar skulle stickas, en ny matta behövde vävas t.ex.

När det regnade och var ruskväder klädde vi på oss ordentligt och gick till skogs med våra hundar Lady och Rossie. Jag hade alltid en hel (rund) kaka hårt bröd och några sockerbitar med mig för att knapra på- Mamma Maj-Britt brukade busa med mig och skaka de regntunga grenarna så det stänkte på mig.

På södra sidan på Rödlöga finns en väldigt stor och tät gran, där grenarna når ända ner till marken, under den gömde vi oss för hundarna. Som sedan fick leta reda på oss.

Under dessa promenader passade pappa på att se till gårdsgårdarna, potatisåkrar och jordgubbsland. Han kunde också se ut lämpliga träd till olika ändamål.

MORFAR ELOF

Min morfar Elof var duktig att hitta på sagor och sånger till mig. Bl.a. sjöng han en sång om när vi fick posthelikopter till Rödlöga och jag fick sitta uppe på den och bli fotograferad utav en dagstidning.

En saga som morfar ofta berättade för mig var Sagan om de fyra vindarna. Nordanvinden som kom från Nordpolen och "Sydan" som blåste från Saharaöknen. Som tur är så skrev min mamma ner den och jag har den kvar.

När vi fick mycket strömning rökte morfar den för att sälja, ha för egen del och ge till sommargästerna. Då samlades vi på berget vid rökeriet med kaffekorgar, brödkakor och ett oändligt tålamod, för det tog sina timmar innan böcklingen var klar.

Ibland fick vi barn ro runt och sälja böckling, fisk och jordgubbar till båtarna som låg vid Rödlöga och öarna runt om.

När morfar och pappa hade tid kunde de busa ordentligt med både oss barn och med sommargästerna. De gömde sig, för att när nån ovetande kom gående runt knuten få en hink vatten över sig. Vi lekte allt möjligt nere på ängen både gammal och ung. Ofta ordnade "tanterna" med kaffe vid sådana tillfällen. Mormors äggbullar var både omtalade och omtyckta.

På sommaren hade en Stockholmsdam affär där ute. Då kunde jag få springa dit och handla till mormor, fick då en liten slant att köpa godis för.

KAPELL AV POSTSÄCKAR

På somrarna när vi slog gräs för att få hö till vintern, var vi ibland tvungna att sova kvar i båtarna för att fortsätta med slåttern nästa dag. På sådana resor var ofta våra sommargäster med. Bra hjälp för oss och roligt för dem.

Vad det var spännande att krypa ner mellan gamla täcken och rockar och lyssna till vågskvalp och de vuxnas samtal uppe på berget. Pappa hade en öppen motorbåt som han hade sytt ett kapell till utav gamla postsäckar han fått.

När slåttern var klar hände det att vi packade i båt för att göra en nöjesresa till de yttersta kobbarna. Hade vi tur kunde vi få höra sälarna ligga och "oa" på varandra. Under sådana resor lagades det mat på primusköket i lä av något berg eller sten. Vi barn badade och lekte medan de vuxna fiskade eller bara kopplade av i solen. Fick någon en stor gädda kunde det bli kalas dagen därpå med ugnstekt gädda och som efterrätt nyplockade jordgubbar. Då dukades det långbord på ängen och alla hjälptes åt och var med.

Ibland kunde vi vara ute med pappas motorbåt en hel vecka och bara åka runt i skärgården. Under den veckan passade vi på att hälsa på slakten som bodde på Möja t.ex. När vi gjorde sådana resor var morfar och mormor kvar på Rödlöga för att sköta om koma och övrigt som måste göras.

När det blåste lagom hårt kunde pappa eller morfar ta motorbåten och köra ut mot vågorna så att vi barn fick gunga. Det stänkte över en hel del så vi var sjöblöta när vi kom iland.

KALOPS PÅ SÄL

När jag var riktigt liten jagade morfar och pappa säl ibland. Skinnen soltorkades och behandlades så att pappa kunde sy sälskinnstossor till oss. De var jättesköna med mjukt hö i. Skinnen användes även till hölster till bössorna, handskar, västar m.m. Utav köttet gjorde mormor och mamma bl.a. kalops, biff, pepparrotskött m.m. Det var ett gott och smakrikt kött. Man kan jämföra det med vilt, det smakade inte tran eller fisk.

Vintertid blev det mycket salt mat, salt fisk, jättesalt fläsk, kött. Det fanns givetvis ingen kyl eller frys, så vårt enda sätt att bevara maten var att salta eller konservera.

På hösten gick vi ut och plockade blåbär och lingon för vinterbehovet. Mormor konserverade blåbären i flaskor, som sedan stod i rader tillsammans med all sylt i vår jordkällare.

Något som också var jätte gott var kalvost/ kalvdans. Den gjordes på råmjölken från den nykalvade kon. Vi själva hade inga höns, men ett par familjer i byn hade så vi kunde få ibland.

På våren när sjöfågel och mås återvänt och hade börjat häcka rodde vi ut till kobbarna och tog ett eller ett par ägg ur redena. Fåglarna fortsatte då lägga nya ägg så det blev rätt antal igen. Det blev jättegoda pannkakor och sockerkakor. Gulorna var nästan orangefärgade.

Bild: Elov med sälfångst

PELLE KLARADE SIG

En vinter när det var mycket is och kallt höll sjöfåglarna till långt ut till havs, men de blev då oljeskadade. Pappa hittade en gräsandshane som hade lyckats ta sig till Rödlöga, den var mycket medtagen, men han tog hem den och tvättade den. Vi döpte den till Pelle och han fick först bo i ladugården där det var varmt och det fanns hö att krypa ner i. Längre fram fick Pelle flytta till tvättstugan där vi hade ett badkar som han kunde simma i.

Pelle frisknade till och blev väldigt tam, på försommaren släppte vi honom. Han lämnade oss inte utan följde med när vi var ute och jobbade. Blev han hungrig tjattrade han tills någon hämtade mat.

Morfar och mormor hade en snäll katt som hette Pippi, hon var blygrå med vita teckningar.

När jag och min sommarkompis lekte med våra dockor och vagnar var hon med.

Det var aldrig långsamt där ute, det fanns alltid något att göra. En liten kalv såg dagens ljus, på våren fick vi hem griskultingen, oh, vad det var roligt att få mata dem!

Trots att vi bodde trångt, fyra vuxna och jag i två rum och kök, smått och helt omodernt var var sämjan god.

Innan vi fick tvättstugan med pannmur och badkar (vilken lyx!!) hade vi en stor zinkbalja som vi tog in i köket och fyllde med varmt vatten.

SKOLAN BLEV PÅ MÖJA

När jag fyllde sju år och skulle börja skolan bestämde de vuxna att flytta till Möja över vintern. Det fanns skola på Blldö och Yxlan, men då skulle jag vara inackorderad hela skolåret. Till jul kunde väder och is sätta stopp för att hämta och lämna mig.

På Möja hade vi dessutom vår släkt. De första åren hyrde vi bostäder där, men när jag var nio år fick vi möjlighet att köpa ett tvåfamiljshus vid Kyrkviken i Bergs by. Men varje höst och vår var jag ändå tvungen att vara inackorderad i flera veckor hos någon släkting eller bekant. Det var jobbiga veckor för mig, trots att familjerna och barnen var snälla.

Mina anhöriga var tvungna att stanna kvar på Rödlöga på hösten för potatisen, koma och andra sysslors skull. På våren måste de ut igen, även då för kornas, potatis och jordgubbslandens skull. Att flytta med kor, blommor, husgeråd, hundar, katter och allt annat var ett helt äventyr.

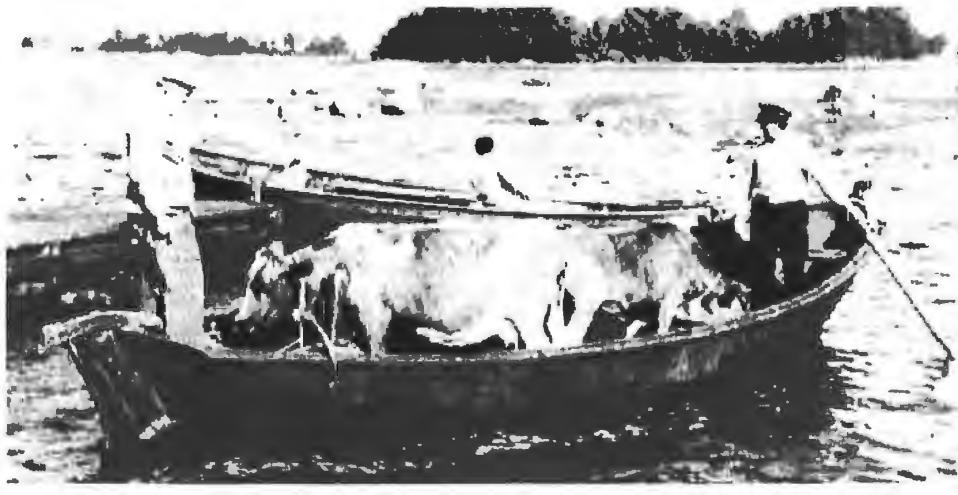
Koma var vana med dessa flyttningar och skötte sig mycket bra.

Vilken lycka det ändå var när vi fick återvända till Rödlöga på våren. Både vi och djuren blev som barn på nytt, alla levde vi upp då! Den lyckan känner jag fortfarande varje gång jag kommer till Rödlöga.

Ett år, när isen låg extra länge och var i jättetjock fick vi bryta oss fram och släppa iland korna på isen. Oj, vad de sprang genom snön och skogen hem till ladugården och stod där sen och väntade på oss.

NYBAKADE BULLAR

När sommarlovet började hjälpte jag mamma och mormor att iordningställa småstugorna till sommargästerna. Det var spännande att få följa med till Svartlöga och hämta både våra och andras sommargäster, att få träffa sommarkompisarna igen. Ibland fick vi barn bo i någon stuga som var tom, tänk att ensam sova över där!! Då kunde vi få nybakade bullar, en kanna svartvinbärssaft och sedan kom de vuxna med kaffepannan och vi hade "kalas".

Mysigt var det också, när vi hade badat i timmar och lekt nere vid vattnet, att få springa upp till mormor och mamma och få varm choklad och bullar. Morfar var väldigt noga med att vi barn skulle kunna simma. När vi klarade en viss sträcka fick vi

en liter jordgubbar att äta upp alldeles själv, medan de andra barnen storögt tittade på.

När jag var riktigt liten hyrde morfar ut vårt hus på sommaren, medan vi själva trängde ihop oss i ett rum på cirka 14 kvadratmeter i vår sjöbod. Mormor lånade köket av sommargästerna då hon skulle baka, vid sådana tillfällen fick jag inte följa med.

En gång var jag olydig och sprang efter, givetvis barfota. Olyckligtvis råkade jag trampa på en huggorm och den bet mig i foten. Det blev givetvis en väldig uppståndelse, jag fick åka båt till fastlandet och sedan bil till Norrtälje lasarett.

Varje sommar gjorde vi en dagstur med motorbåten till Norrtälje. Tänk att få gå i affärer, köpa något och sedan gå på kondis och äta bakelse och köpebulle. I Norrtälje fanns på den tiden en gammal DC3:a som var omgjord till konditori, det var lite läskigt att gå in i det, tänk om det startade!

Det var inte ofta vi var i Stockholm. Men en gång var vi på cirkus, det var jättespännande. Men oj vad jag grät när en clown stoppade in en tax i en låda och började veva och det kom ut korv i den andra änden av lådan. Jag trodde det var taxen.

På grannön Västerö bodde Flore och Karin Jansson från Sundbyberg som vi umgicks mycket med. Morfar, pappa och farfar Ernst Pettersson hade byggt huset till dem. De köpte mjölk utav oss var tredje dag och kom då roende i sin lilla båt. De hade ingen telefon så när de ville oss något hissade de olika flaggor.

De hissade svart flagga när vi skulle komma på kaffe.

Vid ett tillfälle var en vit flagga hissad under den mörka kaffeflaggan, nu blev det gissningar och huvudbry, vad ville de oss ? Till sist kom morfar på att de har nog ingen gräde till kaffet. Mycket riktigt när vi kom roende frågade de om vi förstod att grädden var slut.

HÖLASS PÅ FJÄRDEN

Mysigt var det på eftersommaren när vi tog hem höet från grannöarna. Då fraktade vi det i storökan på släp efter motorbåten. Hade vi tur fick vi

sitta uppe på hölasset och sakta glida över fjärden. Sedan var det att börja om med att lossa allt hö och sprida ut det över ängen där hemma.

Mysigt var det också på vinterkvällarna när pappa eller morfar tände strumplampan / fotogenlyktan och det var ladugårdsdags för oss. Tänk att gå är i mörkret och kylan, höra "fräsandet" från lampan och knarret i snön, för att sedan möta värmen och doften från kor och hö och kornas råmanden. 1958 på hösten såldes våra kor och mina föräldrar flyttade till Vaxholm. En epok var slut för alltid.

VINTER OCH JUL

Ibland på vintern när isen varken bar eller brast blev vi isolerade i flera veckor. Någon färsk frukt, grönsaker eller sötsaker hade vi inte vintertid. Till jul fick vi några lådor med blandat innehåll från goda vänner i Stockholm. Det var äpplen, apelsiner, russin, fikon, choklad, böcker, tidningar och till mig någon leksak eller bilderbok.

Det var mycket uppskattat av oss. Först och främst hade vi inte råd att köpa sådant här och sedan hade vi inte praktisk möjlighet till det heller. För att hämta dessa efterlängtnade lådor fick morfar och pappa åka ända in till Norrsund på Blidö, dit ångbåten från Stockholm kom.

De passade då på att proviantera och även skicka fisk till Stockholm. Det var mycket varor som behövdes för vinterns isolering t.ex. mjöl, kaffe, salt kryddor, socker o. dyl. Vi kunde vara isolerade ända in i maj månad om det ville sig illa

Redan på sommaren hade vi sett ut ut julgranen. Dagen före jul aften gick pappa eller morfar ut och högg den. Vi åt alltid kokt julgädda med pepparrotssås, julskinkan kom från var egen gris. Risgrynsgröten var väl det jag såg fram emot mest, för då dröjde det inte så länge till innan tomten kom.

Julklapparna skickades efter från en postorderfirma i Stockholm som hette Åhlén och Holm. På juldagen vilade vi helg, gjorde bara det allra nödvändigaste. Vi boende hälsade på varandra, bjöd på mat och umgicks lite mer familjevis än annars.

LJUSEN FRÅN STOCKHOLM

När sen isen lagt sig satt pappa och morfar ut gäddsaxar i vikarna hemomkring. De lade även skötar och nät under isen, ett tungt, besvärligt och kallt arbete. En gång om dagen tog vi våra sparkar och åkte ut för att vittja dem. Mamma stickade halv-

vantar med hår av yllegarn i till karlarna, de var varma och höll mot vattnet riktigt bra.

Ibland på höst och vinterkvällarna, när det var klart väder, gick vi upp på berget och tittade ut över fjärdarna och in mot fastlandet. Då kunde mamma säga: Inger, ser du hur det lyser upp där borta på himlen över Svartlöga och södra Blidö det är ljusen från Stockholm du ser.

Jaha, tänkte jag, Stockholm det är där mina sommarkamrater bor. Jag såg framför mig massor med bilar, höga hus, spårvagnar och människor och hade absolut ingen längtan dit.

Skönt var det för de boende på Rödlöga när vi fick posthelikopter. Tidigare hade vi en lantbrevbärare Petrus Nordstedt från Söderöra som kom med sin båt, eller när isen bar motorspark om vädret tillät. Helikoptern kom bara under vintermånaderna.

DE SOM BODDE PÅ RÖDLÖGA

Vi var cirka tjugo personer på Rödlöga under min barndom..

De som bodde närmast oss i nordvästra udden på Munkvik

Närmsta granne var mormors kusin Einar Blomqvist ungtkarl(*1898,+1970). En smal och senig person som inte gjorde mycket väsen av sig. Jag och mina sommarkompisar tyckte det var kusligt om vi mötte honom ute i skogen, han hälsade aldrig fast vi alltid hälsade artigt på honom, han bara gruffade något ohörbart. Kunde han undvika oss genom att vända eller vika av gjorde han det innan vi barn hann göra det.

Nästa granne var Herman (* I 894, +1962) och Linnea (* I 903, +1989) Blomqvist, Herman var bror till Einar. De var barnlösa, som de flesta andra där ute. De hade en eller ett par kor och försörjde sig på fiske. Linnea ansvarade för öns bibliotek och fick väl in några kronor på det, på sommaren hyrde de ut några småstugor. Det här var de personer som bodde ute på Munkvik, öns nordvästra udde.

De som bodde ute på Skaten i norr

Nästa bebyggelse var framme i byn, längst ute på västra udden, Skaten kallad, vid byviken bodde Georg Nordström (* 1900, +198 1) och hans systrar, tvillingarna Anna (* I 891, +1963) och Gunhild (* 1891, +1965). De höll sig med ett par, tre kor och några höns. Vi brukade stöta på varandra i skogen, på sommaren, när vi skulle ut och Mjölka våra kor. De var alltid glada och pratsamma, jag tyckte det vari ättekul om vi råkade träffa dem, det var en höjdpunkt att få gå och hälsa på dem. Men Georg, som bodde i ett hus för sig, var jag rädd för. Jag vet inte varför, för han var snäll och pratade och skojade gärna med mig. Han gav mig ofta en liten slant, och det var han egentligen ensam om. Det var spännande att hälsa på dem. På väggarna satt halvmodeller utav olika segelfartyg bl. a. Vid spisen stod det en stor koppartunna med lock och en skopa o koppar hängde på ena handlaget, hemma hade vi emaljerade hinkar och rostfri skopa- De hade så gamla möbler, inte alls som vi hade. I taket, vid spisen, hängde brödkakor, paltbröd, vantar m.m. De hade också en gammal hankatt som man inte fick smeka, han var nog Kung i det huset!!

De som bodde inne i barken

Längre in mot byviken bodde Robert (*I 890, +1968) och Dina Nordlund (*I 886), de flyttade till Långvik på Möja varje höst. Minns att vi stannade till vid deras brygga på Möja om de var där när vi åkte till eller från Möja på höstar eller vårar. Men vi umgicks inte varken på Möja vintertid, när vi bodde där under min skolgång, eller på sommaren på Rödlöga. Gick vi till dem var det att vi behövde hjälp av något slag, eller låna något.

Efter dem, ännu längre in i byviken bodde morfars kusin, Joel Österberg (*I 891, +1969) ungarl även han. Honom tyckte jag jätte mycket om. Varje vår så måste jag och mamma bara gå och hälsa på honom. Han blev alltid glad när vi kom och kramade om oss så hjärtligt. Han hade syrliga karameller som han högtidligt bjöd oss på, och när vi skulle gå sade han att JAG, inte mamma eller någon annan, fick plocka en bukett tulpaner och ta med hem. Han hade jättefina tulpaner, stora kraftiga och färggranna, han hade till och med svarta tulpaner!! Han var mycket stolt och rädd om sina tulpaner, ingen annan än jag fick någonsin tulpaner utav honom. Tror inte han tog in några själv ens! I min ägo finns den vagga han och hans syskon låg i som barn. Mamma fick den och en del andra småsaker av honom vid ett tillfälle.

I huset efter honom bodde Hugo (*1895) och Adina (* 1886) Andersson, även. de flyttade till Möja på höstarna. Adina var reumatiker och hade mycket svårt att gå. Till dem gick vi väldigt ofta, där var man alltid välkommen. Kaffepannan åkte på så fort man kom innanför dörren. Varje gång vi passerade deras hus, så var det att vinka till tant Adina där hon satt på sin plats innanför köksfönstret. Oftast så knackade hon på rutan och ville att vi skulle titta in en stund. När det sedan blev dags för oss att flytta till Möja p.g.a. min skolgång så hyrde morfar och mormor deras övervåning och ladugård några år innan vi köpte eget.

Ja, då är vi längst in i byviken, nästa hus vi passerar på vår promenad är ett vitt hus som ägs utav mormors kusin Helmer Blomqvist (* 1908, +199 1), som levde sitt eget ensamma liv bland oss andra på Rödlöga.

Efter honom kommer vi till "tant" Anna Blomqvist (*I 869, +1953) och hennes dotter Sally 1904, +1967), dit var det också roligt att gå. Kaffepannan åkte på med en gång, tant Anna satt aldrig med vid köks/kaffebordet utan satt borta vid spishörnan på en trebent hemgjord pall. Hon var alltid svartklädd, långa, tjocka kjolar, tjock, stickad yllekofta och ett huckle på huvudet. De hade en ko som stod i en mörk ladugård som delvis var nedgrävd i en backe, min familj tyckte synd om kon.

Efter dem kom Gunnar Österberg (*I 888, +1977), bror till Joel, även han levde ensamnen, men han hade visst varit gift i yngre dagar. Efter tant Armas död 1953, jag minns när hon stod lik ute i uthuset, jag sörjde henne på riktigt, gör det nog fortfarande konstigt nog, så flyttade Sally **Blomqvist?** över till Gunnar. Gunnar var glad och snar till skratt och skämt. De var väldigt snälla och jag fick karameller och en slant ibland. När jag ingick mitt första äktenskap 1965 fick jag två örngott av Sally, dem har jag kvar, har inte använt dem, det var för mig en mycket "dyrbar" gåva.

De som bodde längst bort i öster på nordöstra udden

Ja, så var vi då framme hos farbror David Söderman (*I 8 84, +1967) och Gösta (* 1929, +1987)och Lisbeth(*1925,+1981). De ansvarade för telefonväxeln när jag var liten, det var också där vi hämtade posten, när Petrus hade varit ut med den. Gösta och Lisbeth var i pappas och mammas ålder ungefär. Vi umgicks ofta med dem. Gick till varandra för att spela kort bl. a. tog promenader med hundarna, de hade också två hundar, på vintrarna tog vi sparkar och skidor och gjorde dagsutflykter på fjärdarna bort mot Ängskär, Fredlarna, Rödlöga Storskär / Åsmansbodarna m. m. Lisbeth kom ifrån Möja och hennes ena syster var gift med pappas ena bror. Vi hade alltid roligt ihop. En gång fick jag en tröja till min lilla docka utav Lisbeth som hon hade stickat. Mamma var väldigt duktig på att sticka så det var inte det, men gåvor var inte så vanliga då. Gösta och Lisbeth hade också kor, de hade också höns och när de hade fått

kycklingar så ringde de alltid till oss, så jag fick komma och titta. En tid hade de kalkoner också men de var inte roliga.

Efter dem, längst ute på nordöstra udden bodde Hjalmar Engström (*1 887, +1969) också han ungtkarl som levde sitt eget liv vid sidan av oss övriga.

De som bodde ensamma längst i söder.

Nu vänder vi och styr stegen mot södra delen utav ön och Kilen där tant Jenny bodde tillsammans med sin dotter Margit (* 1906, +1978) och hennes man Fritiof Blomqvist (*I 907, + 1951) kusin till mormor. Dem var vi också rätt ofta hos eller de hos oss för att spela kort eller att vi hjälpte varandra. Fritiof var med morfar och pappa på olika byggjobb på Rödlöga eller grannöarna. När sedan Fritlof försvann under en höst storm bodde mamma, pappa och jag hos Margit och hennes mamma i flera veckor.

I huset bredvid deras bodde Harry, (* 1910, +1995) bror till Fritiof, och hans fru Zera och deras son Kjell. Men de var nästan aldrig där för Harry jobbade ute på fyrplatsen Svenska Högarna. Kjell var inackorderad på Yxlan /Blidö och gick i skolan där. han är några år äldre än mig. Zera är den enda av de ursprungliga fastboende som fortfarande lever. Hon vistas fortfarande ute på Rödlöga på somrarna tillsammans med Kjell.

Ungefär det här berättade Inger Westberg på Sjöhistoriska museet när utställningen "Människor och båtar i Norden" visades. I utställningen ingick Elofs storöka - byggd 1882 av Erik Söderman på Söderöra.

Erik Åhman, Kolsvik, har bearbetat både den här och den andra Rödlögaartikeln och förmedlat dessa plus bilder till årsskriften.

Kaffe i motorbåten

Maj-Britt mjölkar

Inger och morfar Elof

Elof Österberg

Några Rödlögabor på 1950-talet. Från vänster Ingrid Andersson (randig), Linnea Blomkvist, Herrman Blomkvist (svart mössa), Fingal Andersson (vit skjorta), Elof Österberg, Nanny Österberg och Maj-Britt Österberg,

Nanny och Elof Österberg

Kusin. Gunnar Österberg, Sally Blomkvist,

Tvillingarna Anna och Gunhild Nordström.

GÖSTA SÖDERMAN - EN SKÄRGÅRDS- KARL

Av Britt Bogren Ekfeldt, sommargäst på Rödlöga

Gösta Söderman blev 67 år. Han dog den 2 maj 1987. En skärgårdskarl som tvingades mellanlanda på Stureby sjukhem och blev erbjuden en pensionärlägenhet där utsikten bestod av "en vägg" som Gösta sa. En stark karl i sinne och själ men med en utsliten kropp släppte greppet om tillvaron och lade sig ner och dog i förtid.

Vem var Gösta Söderman? Han föddes på Gräskö, utom äktenskapet som det hette på den tiden. En ensamstående mor hade mycket svårt

att ekonomiskt ta hand om barn eftersom sådant som daghem och barnomsorg ännu inte var uppfunnet.

GÖSTA VAR RÖDLÖGA

I stället kom Gösta till David och Tekla Söderman på Rödlöga som fosterson. Han blev så småningom adopterad av dem.

Gösta Söderman var Rödlöga. Vad han inte visste om folk, land, vatten, fiske, sälar, fåglar och grynnor var inte värt att veta.

Gösta var begåvad men skolgången på Rödlöga inskränkte sig till 4 månader per år. Att kunna fiska, jaga och bidra till försörjningen var viktigare än skolan. Men det var en tänkande ung man.

En del tankar skrev han ned, ibland i versform som t.ex. det han skrev redan i fjärde klass:

Fiskaren

*Fiskaren på havet är,
sin redskap har han där,
hans redskap är sur och tung
men fiskaren har är ung.*

*Fiskaren uppå havet sliter,
han sina tänder ihop biter,
han lägger sig att sova,
i stormen den dova.*

*Ut med sin redskap han far,
nästa dag han ej vet om sin redskap har kvar,
han nästa morgon till sin redskap far
jo han sin redskap har kvar.*

*Fiskaren säger det blåser i kväll,
jag undrar om min redskap ligger på en håll,
stormen tjuter och viner
kring fiskarens gardiner.*

POLITIK OCH BRYGGOR

Samtalsämnen tröt aldrig i Göstas sällskap. Han var lika hemma i politik och händelser i andra länder som fiske, hur man flyttar hus och konsten i att bygga bryggor.. Han kunde berätta om vådliga sjöfärder och räddningsaktioner som t.ex. den gången då han var med om att rädda flera män i rykande storm och nattsvart mörker från ett fartyg som gått på grund vid fyren Hundskärsknuv utanför Rödlögas Vesterö.

Ett annat tillfälle som jag själv kommer ihåg var när Göstas far David skulle resa i land med passagerarbåten Måsen.

Det blåste kuling så Gösta blev orolig och följde efter med sin fiskebåt över fjärden för att rädda fadern om något skulle hända..

Bara en sak var Gösta rädd för och det var ormar. Fick han syn på en orm hämtade han bössan och sköt den.

ENTREPRENÖREN GÖSTA

Gösta var entreprenör. Han insåg att de turister som kom till ön behövde en affär. Den tid var förbi då öbefolkningen åkte in till Yxlan eller fastlandet och provianterade ett par gånger om året.

I början av 50-talet började Gösta sälja potatis och andra stapelvaror från en stuga i byviken.

När han 1954 fick Vaxholmsbolaget att bygga ångbåtsbryggan och Rödlöga fick reguljär båttrafik med regelbundna transporter av varor kunde han utöka verksamheten och bygga Rödlögaboden.

Den ligger fortfarande kvar på samma plats men byggdes om 1985 och moderniserades. Ett dieseldrivet elverk till driften av kyldiskar och frys installerades.

Under ett par år på 60-talet försökte sig Gösta också på att ha kalkoner. Men en del av dem blev folkilskna och de gick fritt...

Det finns många som än idag kan vittna om hur livrädda de var för att gå till byn och riskera att möta någon av Göstas kalkoner.

HJÄRTAN AV GULD

Han hämtade sin fru Lisbeth från Möja. De fick aldrig några egna barn men gladdes åt andras barn och åt sina hundar.

Båda hade hjärtan av guld och brydde sig om sina medmänniskor. En del upptäckte dock inte det. Gösta kunde gorma och skrädde inte sina ord om någon bar sig klantigt åt, t.ex. tände en cigarett när de skulle tanka eller förtöjde sin båt ovanligt klumpigt eller var dum mot barn.

Behövdes det hjälp kunde Gösta alltid hjälpa till både praktiskt och med tröst och råd.

Naturligtvis blev hans kropp, liksom många av den generationens män ute bland skären, sliten i förtid. Tunga jobb och lyft utan några särskilda hjälpmedel, var nedbrytande. På en ö långt i ut havet, utan vägar och elektricitet – innan dieseldrivna elverk, vindkraftverk och solceller var uppfunna – fick man klara allt

34
själv utan maskiner.

Gösta var en av centralfigurerna på Rödlöga. Han var också tullens och polisens kontaktman på ön. Ofta kom de förbi när de behövde språka om något som hänt eller berätta för Gösta så att han visste vad som var på gång och bli än mer uppmärksam.

Det tull och polis talade med Gösta om eller om han fick veta något i förtroende av någon, det stannade dem emellan. Det visste man.

Naturligtvis fanns fler färgstarka män och kvinnor därute på öarna. Men denna historia handlar inte om dem. Det var med Gösta vi sommargäster hade mest kontakt. Han fanns alltid på bryggan när turbåt eller annan större båt kom eller avgick, han skötte under många år bensinpumpen själv och han stod i affären.

RÖDLÖGABODEN LEVER KVAR

Strax före sekelskiftet inträffade Rödlögas storhetstid. Då levde och verkade ett 100-tal personer året om på ön. Varje hushåll hade en eller två kor och en gris till jul. Man fiskade och jagade och man odlade potatis.

Höst och vår reste öborna iland och provianterade. Ungdomarna reste till Blidö och läste för prästen och fiskebröder från Möja och andra öar kom förbi och hälsade på. Många unga män gav sig iväg i perioder och jobbade på sandskutor och liknande. Men deras familjer bodde kvar på Rödlöga.

Så fortsatte det fram till efter andra världskriget. Då kom förändringens tid.

Folk "kom ikring mer" sa Gösta, de fordrade mer av livet. Fiske och jakt räckte inte att försörja sig på. Storstaden och ett annat liv med nöjen och bekvämare boende och storstadsliv lockade. Kvar blev Gösta och Lisbeth tillsammans med ett 15-tal personer som med åren blev färre och färre.

Lisbeth dog den 21 augusti 1981. Gösta blev ensam, mycket ensam, trots vänner och bekanta. Plötsligt orkade han inte mer.

En dag tog allt slut. Men Göstas livsverk Rödlögaboden och arv till Rödlögaborna lever vidare. 1982 var Gösta med om att bilda Rödlöga Ekonomiska Förening som driver Rödlögaboden med allt från falukorv till delikatesser, mjöl och gryn, bensin och fotogen.

Det är öns klappande hjärta, en samlingplats för unga och gamla. Det är den affär som ligger längst ut i den yttre skärgården till glädje inte bara för öborna och befolkningen på de omkringliggande öarna utan också för allt det båtfolk som njuter av skärgårdssommaren.

Söderöra, Blidö

SÖDERÖRA - EN SMARAGD I DIADEMET

Av Lennart Andersson

En deplacerande smaragd i Blidöskärgårdens diadem. Så har hon kallats i Roslagens egen historiebok, den mycket läsvärda Rospiggen. Om man närmar sig ön från avstånd, kan man lätt se var uttrycket kommer ifrån.

Hennes strandlinje med alskogen ned till vattenbrynet, förenar henne med det vatten hon en gång reste sig ur.

Folk har funnits på ön sedan åtminstone medeltiden. Första uppgiften i arkiven kommer från en jordebok av år 1573, där det står att det fanns en Olof i Söder Röra som odlade 4 öresland. För detta fick han avstå 1½ shilling, 4 skålpund smör, 2 öre och 6 dagsverken i skatt. Kronan hade tagit över den folkbokföring, som katolska kyrkan infört för att få in sitt tionde, och kunde på så sätt effektivt bedriva skatteuppbörd bland dem som stretade sig fram bland skravlen på öarna.

Detta enda lilla hemman, Olofs, hade redan år 1628 blivit två. Utöver Olof, som här också börjar att kallas Nilsson, fanns en Erik Nilsson. Tillsammans bildade de en liten befolkning med sina hushåll, som i båda fallen uppgick till 5 personer. Således var det redan vid 1600-talets början en fast befolkning på ön om 10 hårt arbetande yngre och äldre. För man ska komma ihåg att ön då var i det närmaste kal, några träd att tala om fanns inte och alla fick tåla den ständiga blåsten, särskilt på vinterhalvåret. Och jordmånen, som än idag inte medger någon odling värd namnet, var ytterst knapp. På 1700-talet beskrivs marken som "odugelig sandmo, alltöfver bevuxen med enebuskar"

Fisket var gott, det vet man, men fisken skulle tas upp också. Att köpa redskap var självfallet inte att tänka på, man hanterade i princip inte pengar vid den här tiden. Åtminstone inte bland allmogen, i synnerhet inte bland dem på öarna. Allt man behövde fick man göra själv, av det material som stod till buds. Här kan man troligen finna grunden för öbornas mångkunnighet, som är ett kännetecken än idag.

För att överhuvudtaget kunna föda sig och familjen, var man tvingad att hålla djur av olika slag. De driftiga Olof och Erik hade redan år 1627 skaffat sig ett bestånd som var häpnadsväckande stort med hänsyn till den karga marken och de hårda villkoren. Olof hade till och med en häst, vid sidan av sina 15 kor, sina 20 får, sin "stut" och sitt enda svin. Säkert hade han höns också, men det var bara "höfvat och klöfvat" som skulle tas upp i längderna. Erik körde med en "fåle", hade 8 kor och en kviga, 24 får och ett svin. Till brödsäd hade man brutit mark och båda sådde just det året 1½ skålpund utsäde.

80 år efter det att Olof i Söder Röra gjort entré i 1573 års jordebok, har ön fått hela 5 familjer. Olof själv har nu, år 1653, gått in i det eviga lugnvattnet varifrån han kan blicka ner på sitt livsverk. Skärgårdsbönderna som nu bär traditionen vidare är Erik Mattson, Erik Mårtensson, Tomas Eriksson, Mats Eriksson och Erik Nilsson. Alla har barn och hustru och de mer välbeställda, Erik Mårtensson och Tomas Eriksson har dessutom varsin piga i hushållet.

Mats Eriksson ger tak över huvudet åt "2 inhysningar" och i Tomas Erikssons och Erik Nilssons hushåll ingår "åldringar" och "15-åring-ar". Åldringen i Tomas Erikssons hus är troligen Erik Nilsson, som vi känner sedan år 1627, som på gamla dagar slutat köra med sin "fåle". Under de 25 åren mellan 1628 och 1653 ökade Söder Röras befolkning från 10 personer till strax under 30.

Den första kartan över Söder Röra, som ön kallades från början, är från år 1636. Den framställer ön mycket schematiskt, som en rund plätt utan speciell kontur, men dess syfte är inte heller att avbilda ön naturtroget.

Man kan se husens ungefärliga placering och det anges hur stort det årliga utsädet är. Som så många andra arkivhandlingar, är även denna karta först och främst ett skatteuppbördsinstrument.

Efter denna följer en hel räckta av kartor som är rena konstverken, handritade och färglagda på plats under långa tider och renitade i Stockholm. 1689 års karta tävlar i skönhet med den från år 1709. Vackrast av dem alla är kanske ändå den som gjordes upp vid laga storskifte åren 1778-79. Storskiftet i sig var en uppslitande historia, där Kronan hade påbjudit att all mark skulle regleras och disponeras på ett visst sätt. Ägolotter och odlingar som brutits och brukats under generationer, skulle ges nya gränser och kanske till och med lottas på någon annan i byn. Alla gärdesgårdar som byggts under århundraden, skulle förtecknas och hänföras till någon av byborna. Det är tänkvärt när man går i skogen och ser rester efter en sammanfallen gärdesgård, att denna en gång hörde till en hemmansägares värdefullaste egendom.

Många av råstenarna som idag hukar under storgranar sattes ut under åren 1778-79, då det inte längre dög med krokiga och slingriga avgränsningar mellan odlingarna. Räta linjer blev det som skulle bringa ordning.

Ordningen från laga storskifte bestod under endast en knapp mansålder, ganska exakt under 50 år. År 1828 skulle allt ånyo förtecknas och skattas. Laga skifte skulle genomföras och även den här gången visste Söderöraborna inte från det ena året till det andra, vilken mark som skulle bli deras odlingsmark eller hur den skulle taxeras. Man konstaterade redan från början, att det laga storskifte som genomdrivits 50 år tidigare, inte i någon del kunde ligga till grund för 1828 års laga skifte.

Som sig bör blev även denna laga förrättning utdragen i tiden, ända till slutet av år 1830. Skiftet under-tecknades till slut av 10 av de 11 hemmansägarna, med bomärken och namn två dagar före lucia. Den elfte, Johan Westerberg, dristade sig att sätta sig opp mot Konungens Lantmätare Johannes Markström. Han vägrade att skriv under "Skiftes Protocollet". I det kan man läsa hans reservation: "Johan Westerberg hvilken väl med alt annat hvad uti detta Protocoll finnes intaget förklarade sig nöjd, men var oförnöjd med värderingen å odlingsmarken hvarföre han icke härunder kunde underskrifva sitt namn".

Man kan kalla det civilkurage eller tjurskallighet, beroende på från vilken sida om "hank och stör" man betraktar saken, men det speglar hur som helst skärgårdsbondens rådighet och det kynne, som säkert fordrades för att kunna leva så utsatt.

Som ett kuriosum kan man nämna att av de elva gårdarna år 1828, hette sex "Westergården" och fem "Östergården". Det finns goda skäl att tro att de alla är avsondringar från Olofs och Erik Nilssons ursprungliga gårdar, nämnda redan år 1628.

Utökningen av antalet gårdar och därmed boende på Söder Röra, har som framgår av texten skjutit fart från 1700-talet och till 1800-talets första hälft. Troligen är detta den period då nettoinflyttningen varit som störst. Det faller också in i ett mönster bland södra Roslagens öar, mellan vilka rörligheten varit relativt stor under samma tid.

Till Söderöra kom folk från de mest varierande håll Tjockö, Norröra, Blidö, Svartlöga, Möja, Rödlöga för att nämna några. Däremot verkar inflyttning från Stockholm eller andra tätorter nästan inte förekomma alls. På samma sätt som det flyttades in till Söderöra, var det en hel del, framför allt döttrar från ön, som gifte sig till andra öar. Sönerna blev kvar med fadersarvet eller gick till sjöss. I jämlikhetens namn ska också sägas att kvinnliga "hemmansägare" inte är så sällan förekommande i de gamla kyrkböckerna.

Barn föddes i stor mängd på ön, men det är ett tragiskt faktum att dessa i stor utsträckning inte ens fick uppleva sin 1- eller 2-årsdag. Varje släkt från ön hade i sina led små framtidshopp, som dukade under i späda ålder. Ibland anges "lunginflammation", "fluss" eller "spanskan" som orsak. Barnen

undersöktes bara i vissa fall av läkare efter att de dött, vilket gör att orsakerna till döden synes inte alltid exakt ha fastställts. Idag ställer man sig kanske frågande till att döden inträtt som en följd av "tandslag", men det är den åkomma som enligt dödboken från Blidö kyrka sände lilla Karin Margareta från Svenska Högarna till himlen. Hon blev 1 år och 11 månader gammal.

Livet på en ö innehåller dessvärre också naturligt olycksfall och dödsfall förknippade med sjön och isar. I dödböckerna anges inte sällan "drunk-ning af våda" både på svaga isar och i öppet vatten, och främst var det barn som drabbas.

Ofta stöter man också på uppgifter om mammor som dör i samband med födslar eller någon vecka därefter. Om tillvaron på öarna medförde svåra prövningar för gubbarna, som utsatte sig för risker vid fiske och jakt, så var det nog ändå värre för deras hustrur. Barnens tillkomst och farsoter gnagde på hälsan hos de hemmavarande, och ofta nog blev det dem övermäktigt.

Fruarnas frånfällen ledde också till att man gifte om sig i större utsträckning än idag. En skutskeppare från Söder Röra by blev änklings två gånger under sin levnad. Hans första fru dog av "lunginflammation", just när vårsolen börjat skina och isarna skulle gå. Då var hon bara 37 år gammal. Andra frun gick hädan utan att ens hinna fylla 28 år. Hon hämtade sig inte efter spanska sjukan, fick lunginflammation och måktade till sist inte med. Just inför julen blev han ensam med sina döttrar, 4 år, 11 år och 13 år gamla. Själv var han då 56 år.

Hans tre år äldre bror, även han skutskeppare, kan man också nämna som exempel, för att få lite perspektiv på villkoren som gällde för skärgårdsborna. Han gifte sig till ett halvt hemman på Vidinge, bröt upp från fädernesjorden på Söderöra och började bygga sin framtid ännu längre ut i havet. Där ute, där vinden alltid strukit runt knuten på kojorna, fanns ännu mindre odlingsbar jord än på Söderöra.

På en smal udde åt nordost, med endast Söderarmsskärgårdens hällor före öppna horisonten, skulle familjens trygga bo nästas. Det fanns noga registrerade villkor för övertagandet av hemmansdelen, och plikterna mot svärföräldrarna var långtgående. Man skulle utge både råg- och havremjöl till dem och svara för deras brandved samt upplåta "bostad och köksrummet" till deras nyttjande.

"...och tillegne densamma vår åfvannämnde måg och dotter med alt hvad dertil hörer af ålder lydt och legath eller lagligen framdeles tillvinnas kan hvilken hemmans del får tillträdas den 14 mars nästkommande och den samma för sig och sina efterkommande oqvalt nyttja och bruka å bebo såsom alla annan vår välfångne egendom till everdelig ego behålla...."

Familjen välsignades med hela sex barn, men slit och umbärande vänder inte alltid i lycka. Bara lille Johannes Hilmer klarade sig förbi 10-årsdagen, som han fick fira ensam. Mamma hade dött året innan, och pappa seglade fortfarande med skutan den 2 oktober 1897. Hans fem syskon hade alla dött mycket unga, bl a i difteri. Hilmer skickades till sin faster på Söderöra, vilken blev hans trygghet och familj när pappan seglade frakter med sin skuta. Pappan gifte sedemera om sig men den lyckan blev inte heller långvarig. 1908 dog även denna hans livskamrat ifrån honom, på grund av sin "asthma".

Lille Hilmer knogade duktigt från tidiga barnaår och snart nog hade han egen skuta. Byggde en skeppargård gjorde han också, bara 29 år gammal, i vilken Söderöras skola senare fanns under mer än tjugo år. Skolan flyttade in när Johannes Hilmer i förtid lämnade sin fru ensam med fyra små barn, och seglade in i den eviga stiltjen på sensommaren 1933.

TILL GÖSTA ROXELL NÄR HAN FYLLDE 70

Av Bengt Nerman, Österäng

Bild: Det har gått några år sedan Gösta och Bengt lekte på somrarna därhemma i Österäng. Men den här dagen handlade det mest om glädje - fast vemodet kanske inte låg så långt borta...

Käre Gösta!

Jag har tänkt att vi alltid varit förenade av ett vatten.

Då börjar jag en bit fram i tiden, i 30-talets första del. Där kommer vi till Granö brygga med "Ljusterö". Och Harald ror oss hem.

Så stiger vi iland här i Lillängen och där står våra lekkamrater, Inga och Gösta, mitt ibland små korta gullvivor, för det är alldeles i början av juni. Inga har rutig klänning på sig. Och Märta har skurat golven och tvättat gardinerna uppe i huset.

Sedan ser jag hur jag går som en äggsjuk höna fram och tillbaka på landsvägen utanför skolhuset uppe i byn. Och jag tittar in genom klassrumsfönstret och undrar om de ska komma ut snart. För härute håller skolan på lite längre än i Stockholm.

Det var märkvärdigt att få träffa er, för ni hade det ju så fritt. Fast det var förstås en Stockholmspojkes synpunkt, som tyckte stan var trång.

För er var det kanske tvärtom. Jag försökte föreställa mig er på vintrarna, minns jag. Då såg jag er gå i novembermörkret med en fotogenlykta i handen på stigen längs stranden mot Söderäng. Alltid precis den bilden.

Här byggde vi hamnar i sanden, du och jag, och seglade med småbåtar. När det var lågvatten i somras stegade jag upp avståndet från strandkanten upp till vår hamn: det var 40 meter.

Själv körde jag alla Österängsbarnen med snurran till Granö brygga varje kväll och vi hoppade på strandstenarna med Erik Wilhelmsson i spetsen - han var scout. Och sen tog vi oss bort till sandtaget på Granös sydsida, men då kom snickarmästare Andersson och körde bort oss. Jag blev rädd men Andersson lär ha varit väldigt snäll.

Sen seglade vi ikapp med våra sprisegelsökor - jag tror att bådas våra mammor sydde seglen av sockersäckar. Och vi gjorde strandhugg på öarna. Och när jag skulle ta en riktigt fin bild av min båt under segel, i hård vind och med bogsvall och allt, då var det du, Gösta, som höll i skot och roder - fast det syns inte på bilden.

Sen gick tiden, medan Finlandsflyget strök tycktes det, strax över grantopparna på Bromskär, "Ljusterö" blåste i tidiga sommarmornar och stack fram, vit och solglänsande, mellan udden och Båtholmen, och vi hörde Alberts pigge "Vanadis" komma närmare över fjärden, med Albert vid rodret och Sigge i maskin, och såg henne lägga till här vid bryggan i Österäng. Och motorn gjorde några sista slag.

Och så plötsligt var en hel värld, som var skärgårdsbornas egen och där vi bara gästade, borta. Med piggar och höbärgning, och strömmingskötar och Sippan och Vendla. Den försvann egentligen med kriget 1939-45.

Och vi var lika plötsligt vuxna - eller försökte bli det. Du och Albert byggde hus och brygga åt mig på Fällgatholmen och 1958 byggde Albert och jag bryggkistor här vid stranden i Österäng. Men vi hade ingen bryggspik och ingen gängstav, som du har nu: vi borrade för enpinnar som vi kilade från baksida: och vi hade inga bormaskiner, vi skavde för hand, tills andan gick ur oss. Åtminstone ur mig.

Och nu står vi på samma strand och ser ut över samma fjärd. Vi är ganska vita i håret bägge två. Kanske ska vi vila i samma jord. Vad vet jag. Men jag vet att du fyller 70. Och då är det så här:

Jag hörde i våras att Samfundet S:t Erik (som är Stockholms hembygdsförening) skulle ge ut en bok om Stockholm. Har ni kläm på, frågade jag, att Gösta Roxell fyller jämnt i höst? Ja, sa dom, och just därför skulle de ge ut en bok som visade Stockholm från sjösidan, från Göstas håll. Det blev "Staden på vattnet".

Den visar alltså Stockholm som stan ser ut för den som kommer från sjön: med stränder och landhöjning, bryggor, hamnar, kajer och utfyllnader. Med Ålandsbåtar och piggsuktor. Och Strandvägen som den såg ut ännu vid slutet på 20-talet, när jag som grabb fick komma ner och hälsa på Albert och Sigge i kajutan på "Vanadis".

Jag tyckte det var en fin hyllning till dig och ett slags slutpunkt i vårt möte över det vatten som förenar. För nu tycker jag att vi redan är förenade, här ute, och att gränserna mellan stockholmare (åtminstone av min sort) och skärgårdsbor (åtminstone om de liknar dig) är borta.

Ett fyrfaldigt leve för Gösta! Han leve!

LÄSNING FÖR DEN SOM INTE KÄNNER GÖSTA:

Gösta är född i Söderäng, pappa hette Albert och mamma Märta. Inga är Göstas storasyster. Albert förde roslagsskutan "Vanadis" med Sigge Jansson i maskinrummet. Vendla och Sippan hette familjens kor.

Gösta tjänstgjorde under kriget på tre av lotsverkets fartyg: Vega, Zefyr och Stockholm och gick bland annat på den farliga traden till Gotland.

Efter kriget arbetade Gösta några år på en motorpråm som ägdes av Gustaf Sjöblom, Alsvassen, Yxlan.

Och därefter blev Gösta båtman på lotsstationen i Köpmanholm och slutade där till pensionen 1989.

I familjens ägo finns en fiskarbod på Ängskär.

I dag är Gösta mer aktiv än någonsin. Han är en av de få som i dag vet hur piggsuktan Helmi ska byggas upp igen efter år av glömska, han sitter i Skärgårdsstiftelsens styrelse och han sitter i styrelsen för Blidö Hembygdsförening. Det är många som vill ta del av hans gedigna skärgårdskunskaper...

FLER BORDE SKAFFA ROSLAGSFÅR!

Av Bertil Karlsson, Orsvärn

Från landsvägen som går förbi Orsvärn kan man se dem - roslagsfåren. Lammen skuttar och hoppar och tackorna ser så rara ut när de går och mumsar på ängen.

- I hela Blidö socken finns nu fem vuxna roslagsfår, skriver Bertil Karlsson i sin artikel. Det borde finnas fler så att denna för Roslagen unika och enda kända lantras bevaras.

Intresset för lantraser har ökat kraftigt under de senaste tio åren. Två personer som betytt mycket för detta är den nyligen avlidne Nils Dahlbeck och Håkan Hallander. Utan dessa hade sannolikt förståelsen för att bevara djur, som under lång tid utvecklats i skilda delar av landet, varit betydligt sämre.

Att det finns några djur kvar beror dock på att det funnits envisa och tjuriga småbönder och andra entusiaster som vågrat följa myndigheters och andra experters råd.

Under 1900-talet har nämligen stora ansträngningar gjorts för att korsa bort det ursprungliga djurbeståndet genom användning av "matadortjurar" och utländska importörer. 1928 förbjöds t ex bönderna att använda det gamla skogssvinet i grisaveln.

Istället skulle skära grisar användas. Detta beslut har dock fallit i glömska.

1951 upptäcktes hos en gammal bonde på Linderödsåsen i Skåne några fläckiga långtrynade grisar med drag av det gamla skogssvinet. Dessa grisar, linderödsvin, finns i dag i små besättningar i Sverige. Fortfarande för få för att anses räddade.

"TOKSKAPER UTAN VÄRDE"

För att ett djur ska anses räddat och skyddat mot utrotning brukar man hävda att rasen ska ha minst 500 avelsdjur. Sålunda anses alla svenska lantraser utom gutefåret och det nordiska biet vara utrotningshotade. Tyvärr ligger det mycket i vad Håkan Hallander säger: "Idealister och motfolk kämpar för lantraserna. Det är synd att myndigheterna fortfarande betraktar deras insatser som tokskaper utan värde".

Efter andra världskriget tog inkorsningen av utkändska raser i våra gamla lantraser på nytt fart för att öka mjölk- och köttproduktionen.

Svenska småbruk försvann i rask takt och på de större gårdarna fanns endast plats för ö högproduktiva djur.

Någon tanke på att bevara härdiga, friska och djur som klarade sig på magert bete fanns inte. Här på Blidö fick vi, för tio år sedan när vi flyttade hit, et mycket konkret exempel på hur den här inkorsningen kunde gå till. Nils Sundberg, den gamle f d skutskepparen och bonden berättade hur han köpte nya mer produktiva kor. Hans lagård var smal så han fick lov att bredda den för att rymma de nya djuren.

Sedan visade det sig att de nya korna inte alls blev mer produktiva eftersom de gamla små sprang före och åt upp det lilla bete som fanns!

Vid Stockholmskonferensen 1972 diskuterades den biologiska mångfalden. Men först efter Riokonferensen 1992 fick frågan ordentlig tyngd i Sverige. Riksdagen beslöt 1993 om "Strategi för biologisk mångfald".

PÅ RAGGARÖ SEDAN 1800-TALET

Nils Dahlbeck beskriver i "Hornlumse och franslammskinn 1993" hur han fann gamla fårraser i Värmland och Dalarna. Av en slump fick han också kontakt med Maj och Henry Jansson, bönder på Raggarön i Östhammars kommun.

På deras gård fanns får av gammal ras. Av handlingar framgick att fåren funnits på gården sedan början av 1800-talet. Fårrasen hade varit vanlig längs upplandskusten och på öarna utanför. Men de försvann sannolikt under den stora "förbättringstiden" på 1960-talet då även fåren skulle bli större och köttigare.

Makarna Janssons fårhållning skedde enligt gammalt mönster. Alla får gick tillsammans och betäckningen skedde med årets ungbaggar som sedan slaktats. Detta har upprepats år efter år och inga gamla avelsbaggar har sparats. På detta sätt har en stor genetisk variation behållits och inga inavelsproblem har uppstått.

LAMMAR HELA ÅRET

Raggaröfåret eller roslagsfåret som det numera kallas är ett litet får med mankhöjd på 50-65 cm och med en vikt hos tackorna på 35-40 kg. Baggarna blir större och kan väga 50 kg. Slaktvikten på lammen ligger mellan 12 och 15 kg. Ullen är i huvudsak av ryatyp. Den är lätt att spinna och ger ett glansigt, starkt och vackert garn. Tyvärr lämpar den sig mindre bra att tova.

Fåren är ofta vita, men svarta med vita tecken är vanliga. Tackan föder ofta ett lamm men tvillingfödelse förekommer. De har lätt att lamma och goda mödrar. De kan lamma när som helst på året. De är rörliga, härdiga och blir lätt tama. Som andra öfår dricker de gärna vattnet i sjön.

1995 bildades föreningen Allmogefåret med syfte att bevara skogsfåren från Värmland, dalapälsfåren och roslagsfåren. Förhoppningvis är nu roslagsfåret räddat.

Ditte och Agne Andersson på Gräsö är ett par eldsjälur som bidragit till detta. Totalt finns ca 100 roslagsfår i ett tiotal besättningar. D v s rasen har enligt gängse begrepp i Sverige just passerat gränsen för att vara starkt utrotningshotad och anses nu endast vara utrotningshotad.

På Blidö och såvitt jag vet i hela Blidö socken finns fem vuxna roslagsfår. Det borde finnas fler så att denna för Roslagen unika och enda kända lantras bevaras. De är en del av vårt kulturarv. Om vi inte själva vårdar det kan vi knappast begära att andra ska göra det.

*

VÄLKOMMEN HELMI!

Av Birger Ahlren, Kolsvik

Roslagsskutorna har varit ett imponerande inslag i vår skärgårdskultur. Deras goda seglingsegenskaper gjorde fartygen välkända då de seglade med ved, sand eller annan last till Stockholm.

På tillbakaresan kunde de ha sopor som last till lämpligt tippningsställe. Piggarna var riktiga slitpigor...

Men pigorna var också välbyggda och kunde uppträda vid festliga arrangemang.

Sålunda minskade inte deras popularitet när de ställde upp vid regattorna på Kanholmsfjärden och Saxaren där deras skeppare med tävlingslust och valkade nävar förde dem i kamp med varandra i tävlan om pokaler med kunglig glans.

Tävlingarna började 1867 och fortsatte för skutornas del fram till 1910-talet.

Därefter började lasterna minska och skutorna gick så småningom ett oblitt öde till mötes.

Några skutor fanns kvar efter andra världskriget. Bland dem var Helmi som bytt ägare och döpts om till Ellinor.

Dessförinnan hade familjen Karl Gustaf Sjöblom ägt henne sedan mitten av 1880-talet i närmare 60 år. Anders Österman, Oxhalsö, var under en kort tid på 1800-talet ägare till Helmi.

Författaren Anders Djerf håller nu på att skriva en bok om Helmis öden och äventyr.

För ett tiotal år sedan blev Helmi åter upptäckt. Det var Anders Justrell som såg henne i ett miserabelt skick vid Söder Mälarstrand. Anders och pappa Kjell tog hem skutan till varvet på Björkö.

De skänkte Helmi till Sjöhistoriska museet där hon började rustas inom utställningen "Människor och båtar i Norden. Kjell Justrell fick fortsätta det arbete han påbörjat på sitt varv.

Blidö ville ta hem sin Helmi och det blev också museets beslut.

I januari fraktades hon till Blidö. Eftersom hon inte är färdig på långa vägar fick hon åka lastbil. Skolbarn och lärare vinkade välkommen när hon passerade Köpmanholms skola på Yxlan.

En kran lyfte av Helmi och lade henne vid Blidö Vårdshus. Vår styrelsemedlem Olle Sundh blåste hyllningsfanfar på sin trumpet, brandkåren tvättade av henne från vägsalt och alla i föreningen "Helmis vänner" drog en suck av lättnad.

Den första etappen var avklarad... Nu återstår att få Helmi färdig och så småningom segelklar. Kjell Justrell ska leda arbetet med förhoppningsvis ett stort antal frivilliga entusiaster.

Hembygdsföreningen är tacksam mot de som arbetar med detta kostsamma och värdefulla projekt. Vi hoppas att medlemmarna ska stödja den nybildade föreningen "Helmis vänner"

Här seglar sandkilen Adina - byggd på Blidö - på tiden det begav sig. Så tänker sig Helmis vänner att det ska se ut på fjärdarna utanför Blidö när Helmi väl är färdigrustad...

KÖP VÅRT VACKRA SOCKENMÄRKE!

Av Olle Sewerin

Visa att Du hör hemma i Blidö Socken genom att köpa märket. Sätt märket på bilen, båten, hästvagnen, cykeln, väskan, boken, badbollen eller ge bort det som bokmärke!

Köper Du märket stödjer Du Blidö Hembygdsförening. Pengarna går oavkortat till vårt arbete i och för bygden.

Märket är framtaget med hjälp av Ulf Kjellins varsamma hand och Ateljé Typsnittets generositet.

Det föreställer en båttyp som under lång tid utvecklats i Roslagen till just den här speciella typ av "Storbåt" som passar bäst för den här delen av skärgården.

Kraven på båten var att hon kunde lasta bra, vara grundgående och segla utan problem i våra svårnavigerade vatten.

Alla båtbyggare experimenterade friskt och de hade de olika sätt att lösa problemen.. Därför skiljer sig väsentligt båtarna åt i storlek och utförande vilket ofta resulterar i diskussioner om det är en vedjakt, sandkil, piggskuta eller en annan typ av storbåt det handlar om.

FRAKTBÅT MED OLIKA LASTER

Skärgårdsborna själva kallade den för fraktbåt. Stockholmarna som gick förbi på kajen såg bara att det lossades sand från lastrummet och följaktligen kallade de just den båten för "Sandkil". Ordet kil kommer från "kila mellan holmar".

Nästa gång stockholmaren gick förbi på kajen kunde samma fraktbåt ligga där igen.

Fast då med en last av ved som lossades ur rummet, kärrades iland och staplades på kajen.

Och utan att reflektera närmare fick denna fraktbåt i stockholmarens mun heta vedjakt.

Jag har själv varit med och seglat vete från Saltsjöqvarn via Fyrisån till Uppsala och där hette båttypen sädesprämar

Det är fortfarande lika roligt, tycker jag att höra hur man diskuterar olika riggdetaljer, mått, kaltoppar etc. för att utröna om det är en sandkil, vedjakt eller piggskuta.

Jag föreställer mig att många båtbyggare ler i sin himmel då han hör debatten bland experterna ta fart. Och han tänker säkert på att han byggde precis som han ville själv - utan ritningar. Fast med generationers kunskap i huvud och nävar.

BLIDÖ KOMMUN

Förlagan till bilden på märket kommer från den stämpel som användes av Blidö så länge kommunen var självständig.

1971 blev ju Blidö socken endast en avlägsen glesbygd inom Norrtälje kommun.

Ordet socken kommer ur betydelsen söka. man sökte sig till samma kyrka för andlig spis, mer jordnära nyheter, umgänge och skvaller. Kyrkan stod för både utbildning, religion och lag.

Därför visste alla vilken kyrka och till vilken socken de tillhörde. Kyrkan blev så småningom mindre betydelsefull i det borgerliga samhället men sockengränserna behöll man.

Tyvärr håller också dessa gamla begrepp på att uttraderas. Nya ord som t.e.x. "Blidöbygden" införs av människor som kommer inflyttandes och som kanske inte har historien klar för sig. Men man menar samma sak som vi.

Så där har vi återigen olika ord på samma företeelse. Därför vill Blidö Hembygdsförening slå ett slag för de gamla sockengränserna som föreningen anser vara fullt användbara även i dag.

Sålunda finns i den folder som medföljer märket en liten karta över socknen och där båten och hennes färgsättning beskrivs.

Samtidigt berättar vi vår Hembygdsförening.

Stöd oss gärna genom att köpa många Blidö Sockenmärken!

*

Visa att du hör hemma i Blidö Socken!

Blidö Socken är inte bara Blidö utan omspanner hela det område som i dagligt tal benämns Blidöskärgården, med alla dess öar, kobbar och skär. Och det finns en historia, både om socknen och dess färger, liksom om det märke som är dess eget.

Dekalen och historien kostar bara

30,-

Bästa besökare!

Du har kommit till 1700-talskrogen kallad
'Supstugan', 'Pälsfickan', 'Kyrkkrogen',
- kärt barn har många namn.

1719 var ett dramatiskt år för Stockholms skärgård.
Då härjade den Ryska flottan längs kusten och stack alla byar i brand.
Några av de få bevarade byggnaderna på Blidö är bl a denna vägkrog,
som ligger på Blidö Prästgård, vid Marielunds källa.

Köket är troligen byggt under tidigt 1700-tal och
kammaren vid sekelskiftet år 1800.
Ingångens portal med pelare från 1650-års kapell.

Värdshus och småkrogar låg som ett pärlband utefter segellederna.
Där träffades folk från skärgårdens alla socknar.
Oftast gick det ganska hett till, om man får tro vad gamla,
nu bortgångna sjömän berättat.

Innan du går härifrån, pumpa gärna upp och drick av
Prästgårdens goda brunnsvatten, Marielunds källa.

Tack för besöket och välkommen åter!

Lägg gärna en slant eller köp ett kort för 1700-talskrogens bevarande.

Birgitta Sundbom

ETT ANSVAR VI HAR...

Av Kerstin Lind

Det stiger fortfarande ur havet, vårt vackra landskap. Skärgården som är unik i världen. Ingenstans kommer livet så nära som i denna orörda värld. Men den är sårbar.

Skärgårdens årstider är speciella. Den intensiva sommaren, brittsommaren, stormiga höstar, stilla tysta vintrar och vårvintern med blanka isar och det säregna ljuset. Den plötsliga förvandlingen när isen försvinner och havet öppnas. Det stora när livet kommer tillbaka med flyttfåglarna.

Först alfågelsången därute till hav. Sedan ejder, skrak, knipa och vigg i väntan på öppet vatten.

Precis som måsarna, våra kritvita renhållare.

Isfria vintrar blir mer som en väntan, en undran när sjöfågeln kommer. Så hör man dem, ser hanarnas praktdräkter. Alla samlas här för att häcka.

Allt har vi fått, himlen, havet och bergen, växt- och djurlivet. Och allt har ett samband fast vi kanske inte alltid förstår hur och varför. Ett liv som är anpassat just här, bara här. Vi är en del av allt detta. Vi har ett ansvar att vara stolta över.

Här har generationer av skärgårdsbor levt av och med naturen. Vi får inte bryta det mönstret. Utveckling får inte betyda ett hot mot naturen och gammal kultur. Levnadskonsten i skärgården är präglad av villkoren i naturen och dess mäktighet.

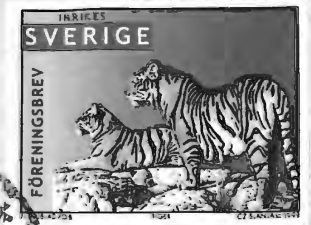
Hembygdsarbetet vill skydda och tillvarata resurser hos både människor och natur.

*"Såsom biet samlar honung och ilar bort utan att skada blomman,
så må den vise leva på jorden."*

Siddhartha

***INTRESSERAD AV SKÄRGÅRDSKULTUR?
GÅ MED I BLIDÖ HEMBYGDSFÖRENING!***

FÖRENINGSBREV

Runo Hellberg
Pl 1053 Sikmarö
760 17 BLIDÖ

Blidö Hembygdsförening
760 17, BLIDÖ